

myös kielteisiä ilmiöitä. Sairaudet, onnettomuudet ja luonnon tuhot ovat McAvoy'n mielestä hinta, joka meidän on maksettava vapaudestamme ja mahdollisuudesta saavuttaa ikuinen elämä. Näin "luonnollinen paha" merkitsee hänen mielestään yksinkertaisesti luontoa. Moraalinen paha on sen sijaan ihmisen aikaansaannosta, seurausta moraalisen evoluution kulkemisesta väärään suuntaan, ja tämän vuoksi Jumala lähetti poikansa maailmaan muuttamaan historian kulun.

Vaikka Jumala toimii McAvoy'n mielestä pääsääntöisesti säättämisenä luonnonlakien mukaan, hän ei torju ihmeiden mahdollisuutta. Ennen kaikkea Kristuksen maailman tulo ja hänen tekonsa ovat osoitusta tästä. Siinä tapahtumasarjassa, jonka myötä McAvoy saattoi tehdä lääketiedettä palvelleet havaintonsa pseudomyxomasta, hän näkee vakuuttavia merkkejä Jumalan johdatuksesta. Jessien ihme on näin yhtäältä tämän johdatuksen kokemista, toisaalta vastausta rukouksiin, joissa hän Jeesuksen tavoin suostui Jumalan tahtoon tyytyen kärsimyksen maljan nauttimiseen.

Paikoitellen McAvoy'n pohdiskelu tuo mieleen professori K.V. Laurikaisen ajatukset uskonnon ja luonnontieteiden suhteesta. Vaikka mukana on paljon omaperäistä ja tekijän koulutustaustasta nousevaa pohdintaa ja uuden ajan kysymyksenasettelua, pohjimmaltaan McAvoy'n ratkaisumalli teodikean ongelmaan ei sisällä mitään erityistä innovaatiota. Pahan synnyn jo itse luomistapahtumaan sijoittavaa ajattelua on esiintynyt muun muassa Jakob Böhmellä sekä laajemmin kristillisessä mystiikassa, esoteerisessa traditiossa ja gnostilaisuudessa. Pyrkimys sairauden olemuksen tyhjentävään teologiseen selittämiseen on toki kunnianhimoinen ja haastava, mutta viisautta on myös Jobin tavoin sanoa: "Minä panen käden suulleni ja vaikenen" (Job 40:4). Tyydyttävämmäksi ratkaisuksi monet kokevat tämän: emme kykene ta-

juamaan, minkä tarkoituksen vuoksi Jumala sallii maailmassa niin paljon pahaa, mutta Jumala tietää sen, ja tämä riittää.

MIKA RIIKONEN, TEOL. LIS.

RIIKKA NISSI & AILA MIELIKÄINEN (TOIM.)

**Sanaa tutkimassa:
Näkökulmia uskonnolliseen kieleen ja sen käyttöön.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1398.
Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2014.
345 s.**

Sanaa tutkimassa on artikkelikokoelma uskonnollisesta kielestä ja sen käytöstä. Kirjan toimittajat määrittelevät uskonnollisen kielen omaksi rekisterikseen, tietyssä tilannekontekstissa käytettäväksi rajatuksi kielimuodoksi. Uskonnollisen kielen erottaa arkikielestä sen normatiivisuus ja siihen liitetyt tunnelataukset sekä jonkinlainen pyhyyden aspekti. Toimittajat kuitenkin korostavat myös uskonnollisen kielen monimuotoisuutta ja sitä, ettei uskonnollinen kieli ole muusta sosiaalisesta maailmasta irrallinen ilmiö. Sosiaalisen maailman muutokset, kuten sekularisaatio, vaikuttavat uskonnolliseen kieleen.

Kirjan artikkeleissa tarkastellaan uskonnollista kieltä sekä kirjallisissa että puhutuissa konteksteissa. Teos on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäinen osa muodostuu neljästä artikkelista, joista kolme käsittelee raamatunkäännöksiä ja yksi kielenkäyttöä kristillisessä nuortenlehdessä. Toisen osan neljä artikkelia käyttävät metodina keskusteluanalyysejä. Artikkelit käsittelevät uskonnollista vuorovaikutusta, huumoria nuorten aikuisten raamatupiireissä, slangin käyttöä uskonnollisissa kertomuksissa sekä virsilainauksia seurakunnan

työpalavereissa. Kolmannen osan yksi artikkeli käsittelee uskonnollisia metaforia.

Aila Mielikäisen artikkeli on katsoa arkikielestä poikkeavan uskonnollisen kielen syntyyn. Maallisen ja hengellisen kielen ero näkyy jo vuoden 1776 raamatunsuomennoksessa, jossa käytettiin vanhahtavaa kieltä. Koska seuraavaa raamatunsuomennosta jouduttiin odottamaan pitkään tämän jälkeen, raamattukielen ja maallisen kielen välinen ero syveni. Vanhahtavaa raamattukieltä yritettiin uudistaa vuoden 1859 Koetusraamatussa, mutta käännöksen "lorusuomen" nähtiin olevan haitallista uskonnon sisällölle. Vuoden 1938 raamatunkäännöksessä noudatettiin taas juhlanan muodollista tyyliä, ja käännöksen voikin sanoa kiteyttäneen raamattukielen. Vasta vuoden 1992 raamatunsuomennos pyrki irtautumaan vanhahtavasta ilmaisusta, mutta myös tässä käännöksessä on kiteytyneitä jäänteitä. Mielikäinen toteaaakin, että uskonnollisen kielen ylätuolin leimaa juontaa juurensa siitä, ettei raamattukieltä ole uudistettu samassa tahdissa kuin muuta kieltä.

Taru Kolehmainen tarkastelee artikkelissaan vuosien 1938 ja 1992 raamatunkäännösten kielentarkastajia. Vuoden 1938 käännöksen kielentarkastajina toimineet Juhani Aho ja Otto Manninen olivat konservatiivisia. He muun muassa palauttivat käännökseen vakiintuneita ilmauksia sekä muuttivat sanajärjestystä lähemmäs vanhan kirkkoramatun tyyliä. Kolehmainen tarkastelee myös vuoden 1938 käännöksen saamaa vastaanottoa. Yhtäältä käännöksen katsottiin sisältävän hyviä arkaismeja, joiden katsottiin rikastuttavan kieltä. Käännöstä kuitenkin myös kritisoitiin, koska pelättiin, ettei vanhentunut kieli avaudu nuorisolle. Uuden käännöksen tarpeellisuus tulikin ajankohtaiseksi jo 1970-luvulla, ja raamatunkäännöskomitea asetti uuden suomennoksen tavoitteiksi nykykielistämisen ja suomen kielen rakenteiden noudat-

tamisen. Kielentarkastajana toiminnut Osmo Ikola kommentoi muun muassa Paavalin kirjeissä yleistä ilmausta ”Kristuksessa”, ja ehdotti sille vaihtoehtoisia käännöksiä. Käännöskomitea korvasi ilmauksen toisenlaisilla muotoiluilla, mutta kirkolliskokous palautti näistä monet vanhaan ”Kristuksessa”-muotoon. Kolehmainen toteaa, ettei raamattukielen kehittyminen ole ollut suoraviivainen jatkumo, vaan välillä käännöksissä on palattu taaksepäin.

Tuulia Toivanen tarkastelee artikkelissaan uuden raamatunsuomenoksen käännösprosessin aikana käytyä keskustelua. Ennen käännöstyön alkua keskustelua herättivät käännösprosessin ennakoitu kesto ja siihen tarvittava rahamäärä sekä käännöksen tarpeellisuus. Toisaalta uutta käännöstä myös kannatettiin kulttuuritekona massaviihdettä vastaan. Käännöstyön aikana keskustelussa nousivat esiin osallistujien odotukset siitä, millaista uskonnollisen kielen tulisi olla. Keskustelun osanottajat puolustivat tuttua uskonnollista kieltä ja sanavalintoja. Raamatunkäännöskomitean esittämä tavoite selkeydestä sekä vanhahtavan kielen välttämisestä herätti kritiikkiä, koska pelättiin Raamatun kielen arkipäiväistyvän. Uuden raamatunsuomenoksen ympärillä käytiin runsaasti keskustelua. Toivonen toteaa tämän johtaneen demokraattisuuteen, mutta myös hidastaneen käännösprosessia.

Mirja Oksanen käsittelee artikkelissaan uskonnollista kieltä kristillisessä *Dynamite News* -nuortenlehdessä. Oksanen tarkastelee, miten kristillinen sanoma kontekstualisoidaan nuorille lukijoille. Nuortenlehdessä käytetään muun muassa uusia ilmauksia: Jumala on työnantaja tai johtaja, Jeesus toimii mentorina, synty on mokailua ja armo ilmainen erikoistarjous. Oksanen löytää aineistostaan neljä tapaa kontekstualisoida sanomaa. Ensimmäinen on modernisointi, esimerkiksi vertauksessa laupiaasta samarialaisesta majatalosta tulee hotellihuone. Toiseksi

uusia ilmauksia yhdistetään vanhoihin aineksiin, esimerkiksi verbivalinnoilla ”huikata rukouksia” tai ”roikkua Jumalassa”. Kolmantena hän mainitsee uudet kielikuvat, esimerkiksi apostolien lähetyksimatkoista puhutaan festareina. Neljäs on puhekielen käyttö joko koko tekstissä tai yksittäisissä ilmaisuissa selittämään kristinuskon keskeisiä käsitteitä. Oksanen esittää, että vaikka käytetyt kielikuvat muuttuvatkin ajan myötä, kontekstualisoinnin tavat pysyvät samanlaisina.

Esa Lehtinen käsittelee artikkelissaan sitä, miten muita kuin uskonnollisia konteksteja hyödynnetään uskonnollisissa puhetilanteissa. Aiemmissä tutkimuksissa uskonnollisia vuorovaikutustilanteita on tutkittu osoituksena yhteisön luonteesta. Lehtisen käyttämän keskusteluanalyysin lähtökohtana sen sijaan on puhetoiminto. Analyysissa ei oleteta, että yhteisö olisi aina relevantti, vaan myös muut kontekstit otetaan huomioon. Lehtinen tarkastelee, miten Raamatun teksteistä puhutaan adventistien raamatuntutkiskeluissa, ja osoittaa, ettei tutkiskeluissa rajoituta vain uskonnolliseen kulttuuriin vaan käytetään apuna myös muuta kulttuurista tietämystä ja osaamista. Lehtisen artikkeli korjaakin aikaisempien tutkimuksien näkemyksiä, jotka ovat keskittyneet yhteisöön ja sen eroihin muista yhteisöistä. Vuorovaikutukseen keskittyminen osoittaa, että puhujat käyttävät hyväkseen mitä tahansa tarjolla olevaa resurssia, ja uskonnollisten ja muiden kulttuuristen käytänteiden välisiä yhteyksiä ei voi erottaa toisistaan.

Riikka Nissi tutkii aikuisten herätyskristillisiä raamattupiirejä ja niiden osallistujien tapoja leikitellä Raamatun tekstillä ja kieliasulla. Nissin esittelemässä esimerkeissä tyyppillistä on, että huomion kohteeksi nostetaan vuoden 1938 käännöksen vanhahtavat ilmaukset. Osallistujat huomioivat myös tekstikohdita, jotka ovat ongelmallisia. Tällaisia ovat esimerkiksi tekstit, jotka esit-

tävät jyrkkiä vaatimuksia lukijoille. Raamattupiireissä käsitellään Uuden testamentin kirjetekstejä, jotka sisältävät ohjeita seurakunnalle. Osallistujat asettuvat suoraan vastaanottajan asemaan, mikä nostaa esille ristiriidan omaan elämysmaailmaan. Leikittelyn funktiona on tämän ristiriidan purkaminen ja välimatkan luominen huumorin avulla.

Laura Niemi tutkii artikkelissaan, mikä on slangii-ilmaisujen tehtävä uskonnollisessa puhekontekstissa. Tutkimuksen kohteena ovat kolmen helluntaiseurakuntaan kuuluvan nuoren uskonnollisaiheiset kertomukset. Slangia käyttämällä on mahdollista osoittaa esimerkiksi se, miten voimakas kokemus ja suuri elämänmuutos uskoontulo oli. Slangin käyttöön vaikuttaa myös se, mihin seurakuntaryhmään puhuja kuuluu ja mitä kieltä muut ryhmässä käyttävät. Slangia käyttämällä rakennetaan sosiaalista identiteettiä.

Melisa Stevanovicin artikkeli käsittelee virsianoitusten suoria lainauksia pappien ja kanttoreiden työpalavereissa. Stevanovic huomauttaa, etteivät uskonnolliset symbolit aina herätä tunteita, joten niiden sakraalisuus ei ole itsestäänselvyys. Symbolien merkityksen neuvottelu tulee näkyviin erityisesti sakraalin ja sekulaarin rajapinnalla, työpalavereissa, joissa suunnitellaan uskonnonharjoitusta.

Maria Kela tarkastelee artikkelissaan uskonnollisen kielen metaforien ja opillisten väitelauseiden eroa. Kela tutkii lauseiden ekvatiivisuutta eli sitä, voiko kopulalauseeseen sanajärjestyksen muuttaa ilman, että lauseen merkitys kärsii. Metaforisissa ekvatiivisuudessa ei toimi, esimerkiksi metaforaa ”ihminen on susi” ei voida esittää muodossa ”susi on ihminen”. Jos lause on ekvatiivinen, se ei ole ensisijaisesti metaforinen vaan väitelausemainen. Aineistona Kela käyttää Johanneksen evankeliumin ”minä olen” -lauseita ja Uuden testamentin perhemetaphoria, kuten lausetta ”Jeesus on Jumalan poika”. Vaikka nämä ovat usein muodoltaan

metaforisia, on niistä myöhemmin muodostunut dogmilausekkeitä. Kela toteaaakin, että uskonnollinen oppilause voi olla yhtä aikaa sekä metaforinen että ekvatiivinen.

Kokoelman artikkelit muodostavat toimivan kokonaisuuden, mitä tukevat ristiinviittaukset artikkelien välillä. Kirjan rajoitteena on se, että tarkastelun kohteena on ainoastaan kristillinen uskonnollinen kieli. Olisi mielenkiintoista tietää, millaista on uskonnollinen kielenkäyttö muissa perinteissä. Miten se eroaa kristillisestä uskonnollisesta kielestä tai löytyykö uskonnollisesta kielenkäytöstä universaaleja piirteitä? Tällainen tutkimus auttaisi uskontojen ja kulttuurien välistä dialogia. *Sanaa tutkimassa* on tarpeellinen avaus uskonnollisen kielen tutkimukseen. Kirjan artikkelit nostavat esiin uskonnollisen kielen monimuotoisuuden ja sen kehityksen historiassa. Kieli muuttuu, ja esimerkiksi uusia raamatunkäännöksiä tarvitaan aina.

SUSANNA ASIKAINEN, TEOL. TRI

ANNELI VARTIAINEN

Messu, yhteisö ja muistaminen. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon messu yhteisöllisen muistamisen tilana. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 122. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus 2015. 191 s.

Kirkko on muistiyhteisö, joka kuljettaa kristinuskon suurta kertomusta sukupolvelta toiselle. Keinoja tähän ovat muun muassa muisteleva ja opettava kertominen, rituaalit ja juhlat. Messu on keskeisin rituaali, jolla kertomusta muistetaan mutta myös eletään todeksi niin että siitä voi tulla osa yksilön omaa elämäntarinaa ja identiteettiä.

Teologian tohtori Anneli Vartiainen teos *Messu, yhteisö ja muistaminen* perustuu hänen marraskuussa

2014 tarkastettuun väitöskirjaansa *Kirkko muistiyhteisönä: Järvenpään seurakunnan messujen muistiyhteisöluonne*. Väitöskirjassaan Vartiainen tarkasteli messua muistiyhteisöteoriasta käsin. Nyt arvioitavana olevasa tutkimuksessa lähtökohtana on messu, johon tuodaan näkökulmia muistiyhteisön maailmasta. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millainen kristillinen muistiyhteisö on luonteeltaan ja miten se ilmenee jumalanpalveluksessa. Tavoitteena oli myös tutkia, miten muistiyhteisö näyttäytyy Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja sen yhden paikallisyhteisön, Järvenpään seurakunnan, messuissa.

Tutkimuksen viitekehiksenä on uskontososiologi Robert N. Bellah'n ja hänen työryhmänsä muistiyhteisömalli. Vartiainen täydentää teoriapohjaansa muun muassa Maurice Halbwachs'n, Danièle Hervieu-Légerin, Jan ja Aleida Assmannin sekä Jonathan Sacksin näkemyksillä. Sosiologisen näkökulman lisäksi tekijä olisi voinut hyödyntää enemmän liturgiikan ja traditiotutkimuksen aineistoa. Nyt esimerkiksi liturgiassa keskeinen anamneesin käsite jää muutaman lyhyen maininnan varaan.

Muistiyhteisö on yhteisö, jonka olemassaolo perustuu menneisyydelle, ja joka peruskertomuksessaan kuljettaa mukanaan historiaansa ja merkityksiä. Niiden kautta sen jäsenet jäsenyivät osaksi suurempaa kokonaisuutta. Tässä tehtävässä yhteisö käyttää monia keinoja, kuten rituaaleja ja symboleja. Muisti ja muistaminen luovat pohjan yksilön ja yhteisön identiteetille, ja yhteisö on korvaamattoman tärkeä yksilön muistamiselle ja identiteetin kehittymiselle. Yksilön muistamisella on siis yhteisöllinen ulottuvuus ja yhteisön muistaminen on sen jäsenten yhdessä tapahtuvaa muistamista. Se on aktiivista, säilyttävää ja välittävää, mutta myös tulkitsevaa toimintaa.

Tutkimuksessaan Vartiainen esittelee ensimmäisessä luvussa yhteisöllistä muistamista ja muistiyhte-

isön teoriaa. Toisessa luvussa hän pohtii messun johdanto-osaan ja päätökseen liittyviä näkökulmia, jotka liittyvät siirtymiseen arjesta muistiyhteisön maailmaan ja päinvastoin. Kolmannessa ja neljännessä luvussa ovat esillä muistiyhteisön kaksi kivijalkaa eli peruskertomus ja yhteisöllisyys, messussa sana- ja ehtoollisosa. Viides luku käsittelee messun viestintää. Kuudennessa luvussa Vartiainen vastaa tutkimuskysymykseensä ja kuvaa kirkkoa tyypillisenä muistiyhteisönä ja messu sen keskeisimpänä muistamisen rituaalina.

Mielenkiintoisinta lukijan kannalta on Vartiainen selostus yhteisöllisestä muistamisesta sekä tutkimustulokset kirkosta muistiyhteisönä. Tässä on tutkimuksen merkittävä anti Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jumalanpalveluselämän kehittämiseksi. Sen sijaan yhden seurakunnan messun yksityiskohtainen läpikäyminen tuntuu välillä puuduttavalta. Ratkaisu on sinänsä ymmärrettävä, kun kyse on väitöskirjaan pohjautuvasta teoksesta. Tekijä on jo nyt jättänyt paljon yksityiskohtia pois, mutta aineistoa olisi voinut karsia vielä nykyistä enemmän. Tekstissä on myös paikoin yleistä kirkko- ja jumalanpalvelustietoa, joka ei olisi välttämätöntä tällaisessa teoksessa.

Yhteisölliseen muistiin sisältyy paradoksi: kuinka yksilö voi muistaa jotain sellaista, mitä ei ole tapahtunut hänelle ja joka tapahtui jopa ennen yksilön syntymää? Jonathan Sacksin mukaan tämä voi tapahtua elämällä yhä uudelleen vanhoja tapahtumia niin kuin ne tapahtuisivat nyt, kertomalla niihin liittyvät tarinat ja liittämällä tapahtumiin symbolit. Hän toteaa, kuinka vanhin läntisessä maailmassa elävänä säilynyt rituaali on peräisin 3300 vuoden takaa illasta, jolloin juutalaiset söivät viimeisen ateriansa Egyptissä, ennen lähtöään vapauteen ja matkalle kohti luvattua maata. Tätä tapahtumaa muistetaan edelleen syömällä pääsiäisateria. Kristillisessä traditiossa liitytään ehtoollisen viettoon, joka